

IZVJEŠ E O STANJU LJUDSKIH PRAVA U KONTEKSTU POLITI KO-DRUŠTVENIH DOGA ANJA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA 2007. GODINU

UVOD

Ma kako se naizgled moglo initi lakim, u mnoštvu otvorenih tema i u okruženju sveop e obespravljenosti, nije nimalo lako pisati o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Posebne teško e imaju autori koji su pozvani teško stanje gledati iznutra, iz perspektive doma eg ovjeka optere enog bremenom nedavne prošlosti i bezizglednoš u njenih posljedica.

U Bosni i Hercegovini su ugrožena temeljna prava svih njenih građana, bilo da je rije o individualnim, bilo kolektivnim pravima. To stanje se godinama ne mijenja ili se mijenja neznatno i vrlo sporo. Žive i u stanju siromaštva, sveop e nesigurnosti i totalne nebrige državne vlasti, velika ve ina građana ove države, nakon ratnih poniženja, doživljava sustavna poniženja kroz institucije države u kojoj žive. Bilo kakvo razmišljanje i o samoj mogućnosti ljudskih prava opovrgava obeshrabruju a injenica da Bosna i Hercegovina tapka u mjestu bez ikakve vizije i osmišljene projekcije izlaska iz za aranog kruga suprotstavljenih politika. Zato nam se initi da je o ljudskim pravima mogu e i nužno govoriti, prije svega kroz govor o stanjima koja ih u korijenu onemogu avaju. Zato ovo Izvješ e želi ukazati na korijene ne samo konkretnoga nijekanja nego objektivne nemogućnosti ostvarenja ljudskih prava i temeljnih sloboda.

1. NEMOGU NOST OSTVARIVANJA LJUDSKIH PRAVA

Ove godine se navršava šezdeset godina otkako su Ujedinjeni narodi prihvatili Op u deklaraciju o ljudskim pravima. Ima li mjesta utemeljenomu optimizmu? Bosna i Hercegovina je primjer nepoštivanja te Deklaracije od strane onih koji su je donijeli. Naime, političko ustrojstvo ove Zemlje se pretvara u negaciju njezine temeljne svrhe, naglašene (od strane me unarodne zajednice) Daytonskim ustavom. Nažalost, u praksi nije ostalo gotovo ništa od široko proklamiranih načela poštivanja i promicanja temeljnih ljudskih i građanskih prava¹.

1.1. Građani i narodi BiH - taoci nefunkcionalnog i nepravednog državno-pravnog ure enja

Podsjećamo da je temelj ustrojstva Bosne i Hercegovine uspostavljen na mirovnoj konferenciji, koja je pod pokroviteljstvom i pritiskom velikih sila održana krajem 1995. godine u Daytonu (SAD). *Op i okvirni sporazum za mir* parafiran je 22. studenoga 1995. godine u Daytonu, a sve ano potpisan 14. prosinca 1995. godine u Parizu². Mirovnoj konferenciji prethodila je brza vojna operacija NATO pakta pod

¹ Pored toga što je poštivanje ljudskih prava posebno inkorporirano u Aneks IV Daytonskog sporazuma, poštivanje ljudskih prava je posebno zagarantirano i Aneksom VI – Sporazumom o ljudskim pravima, ali se o ostvarivanju ovako proklamiranih ljudskih prava još uvijek može govoriti samo u normativnom smislu.

² Op i okvirni sporazum za mir nije nikad prošao kroz parlamentarnu proceduru ratifikacije, a Aneks IV – Ustav BiH, kao vrhovni ustavno-pravni akt ove zemlje, nije nikad ni objavljen u službenim glasilima, niti je doživio službeni prijevod na jedan od službenih jezika u BiH, pa se i dan-danas pojavljuju nedoumice oko njegova izvornog sadržaja.

nazivom "Odlu ne snage", koja je zapo ela u trenutku u kojem se nazirao rasplet vojnoga sukoba u Bosni i Hercegovini.

U okviru mirovnog sporazuma, u vidu Aneksa IV, Bosna i Hercegovina je dobila novi ustavnopravni okvir koji je nametnut uz jamstvo da e biti pretvoren u okosnicu opstojnosti, demokratskog razvitka i prosperiteta nove države. Novim Ustavom BiH je uspostavljena kao država tri suverena i konstitutivna naroda, a u stvari je podijeljena na dva entiteta: dvonacionalni - Federaciju BiH i jednonacionalni - Republiku Srpsku, kojoj je pri tom pripalo 49 % teritorija BiH³. *Kao da, u svjetlu Kosovskih zbivanja, biva potpuno jasno zašto je BiH tako neprirodno i nepravedno podijeljena!*

Daytonska podjela BiH je izvršena po nacionalnom klju u i pragmatičnom principu priznanja ratom postignutog stanja na terenu⁴. Takav teritorijalni ustroj razumljivim je razlogom trajnog nezadovoljstva pripadnika sva tri naroda koji su postali žrtvama takvog "humanog raseljavanja".

Potpisivanje *Op eg okvirnog sporazuma za mir* žiteljima ove države napokon je donijelo prekid ratnih sukoba, kao osnovni preduvjet obe anoga opstanka države. Daytonskim sporazumom okon an je ratni sukob u BiH, za koji se procjenjuje da je odnio stotine tisu a ljudskih života i koji je sa svojih ognjišta protjerao oko 2.680.000 osoba, a to je oko 59,6 % građana BiH⁵. Nažalost, mir je pla en uspostavljanjem nepravednog političko-pravnog sustava, kojim su legalizirani u inicitijativa i genocida, a država ustrojena po polu-etni koj osnovi i, sve je o itije, nesposobna za normalno funkcioniranje.

Iako je od Daytona do danas u BiH na snazi jedna vrsta protektorata me unarodne zajednice, uspostavljenog kroz instituciju Ureda visokog predstavnika (OHR)⁶ u kojem su u jednoj osobi objedinjene zakonodavna, sudska i izvršna vlast, me unarodna zajednica nije uspjela ovu tranzicijsku državu izvesti na put prosperiteta i demokratskog razvitka. Dapa e, ratom zapo eta politika etni kog iš enja je, u vrijeme mandata OHR-a, "uspješno" provedena nastavkom raseljavanja i etni ke podjele prostora u BiH⁷. Zbog svoje unutarnje neure enosti i raširene ugroženosti ljudskih prava, Bosna i Hercegovina je trajno obilježena kao crna to ka na karti Europe. Pravna nesigurnost i socijalna neizvjesnost ini je mladim

³ Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine u BiH je živjelo 4.364.574 stanovnika, od ega 43,7 % Muslimana (Bošnjaka), 31,4 % Srba, 17,4 % Hrvata i 7,6 % ostalih (5,5 % Jugoslavena).

⁴ Ve po etkom rata, uz otvorenu pomo do zuba naoružane Jugoslavenske narodne armije, Srbi su osvojili preko 70 % teritorija BiH, a težak položaj Hrvata i Muslimana pogoršao je i utjecaj embarga na uvoz oružja – koji je odmah uveden odlukom Vije a sigurnosti UN. Prigodom potpisivanja Daytonskog sporazuma Hrvati su dali najve e „koncesije“ prepuštaju i najviše teritorija koji su kontrolirali, poglavito nakon uspješnih vojnih operacija iz 1994. i 1995. godine.

⁵ Zadnji popis stanovništva je izvršen 1991. godine, pa, uslijed nedostatka adekvatnih statističkih podataka, procjene osnovnih statističkih pokazatelja znatno variraju (npr. procjene broja trenutnog broja stanovnika u BiH variraju i do 1.000.000 ljudi).

⁶ OHR – Office of High Representative.

⁷ Me unarodna zajednica je obznanila kako je, zaklju no s 31.12.2003. godine, završena provedba imovinskih zakona vezanih za Aneks VII Daytonskog sporazuma, a koji se odnosio na proces povratka ratom raseljenih i izbjeglih osoba. Tvrdnje OHR-a, OSCE-a i državnog resornog ministarstva o ostvarivanju preko milijun povrataka nakon rata ine se ironičnim i potpuno su neto ne jer se takva statistika zasniva na ra unici po formuli „jedan povratak = jedno riješeno imovinsko-pravno pitanje“. Statistike Katoli ke Crkve u BiH pokazuju kako je primjerice od predratnog broja od oko 220.000 katolika (otprilike toliko i Hrvata), danas u Banjolu koj biskupiji (teritorijalno ve ina u srpskom entitetu) ostalo živjeti nešto manje od 15.000 katolika, što iznosi oko 6,6 % predratnog broja. Katoli ka crkva ne raspolaže preciznijim statistikama za druge konfesije. Kada je u pitanju Federacija BiH, jasno je da povratak Hrvata u podru je s apsolutnom vlaš u Bošnjaka nije mogu , što vrijedi i obrnuto! O tome smo donijeli detaljne podatke u Izvješ u za 2006. godinu.

ljudima neperspektivnom i neatraktivnom za život, a također sprječava investicije, gospodarski i demokratski napredak.

Daytonsko ustrojstvo Bosne i Hercegovine jest isto ni grijeh tzv. demokratskog svijeta⁸, ali se ne može i ne smije prešutjeti činjenica da je, ipak, glavni krivac za ovakvo stanje tradicionalna politika i kulturalna isključivost političkih programa svih tri naroda u BiH, koja je tijekom ratnih sukoba dobila stravično ubrzanje, da bi nakon rata, uz svesrdnu medijsku potporu, kulminirala kao općeprihvaćeni i ukorijenjeni princip življenja. Nažalost, politika nepoštivanja osnovnih ljudskih i narodnih prava, koja svim građanima oduzima pravo na dostojanstven život, postala je konstantom u ovoj državi. Stoga se na kršenje ljudskih prava i na nepoštivanje demokratskih standarda u BiH uglavnom gleda kao na nužnu posljedicu uređenja Zemlje s programirano nedopustivim pragom „tolerancije“.

Sveopća nacionalna i vjerska podijeljenost građana skoro je potpuno urušila oduvijek slabašan duh tolerancije i izbrisala ionako nedostatno svjesno prihvaćenu kulturu suživota, kojom bi Bosna i Hercegovina trebala odisati, umjesto dosadašnjega dugovjekoga sukobišta, postati susretno različitosti kultura i tradicija. Istoracionalne nacionalne (Srbi, Bošnjaci, Hrvati) ili nadnacionalne (Bosanci) politike, pod krinkom zaštite stvarnih ili programiranih kolektiviteta, kao da zaboravljaju na temeljna građanska kao pojedinca. Još nezaliječene ratne rane i poratne nepravde predstavljaju idealnu podlogu za manipuliranje izbornom bazom.

Na prvi pogled bi se moglo učiniti da glavninu krivnje za katastrofalno stanje ljudskih prava u BiH snose sami građani ove zemlje, po maksimumu da svaki narod ima državu, vlast i politiku kakvu zaslužuje, napose, ako ju je sam izabrao. Ipak, mora se primijetiti da ovakvu državu nije birao narod, nego je ona kao takva nametnuta voljom velikih sila u Daytonu. Dapače, nisu rijetki ni oni koji misle da im je i sama država nametnuta. Ovako ustrojenom državom građanima je nametnuta i nužnost birati tako kako biraju! Produbljenju krize bosanskohercegovačkog društva svakako je doprinijela ravnodušna, neprincipijelna politika međunarodne zajednice, koja je po prirodi stvari i dobivenim ovlastima⁹ morala biti garantom ostvarenja projekta demokratske i prosperitetne Bosne i Hercegovine, kao pravne države ravnopravnih građana. Je li nužno da Bosna i Hercegovina, kao i neke druge države u svijetu, prihvaćaju „uvezeni oblik demokracije“ koji umjesto mira donosi trajne napetosti? O čemu je taj međunarodni pokusni projekt od samog početka "zapeo" u vlastitoj moralnoj ambivalenciji. Dvojnost i neodrživost daytonskog projekta, nastalog na legalizaciji pravoga i ratnoga zločina, što nije prvi put u njezinoj povijesti, plaćaju svi građani Bosne i Hercegovine, jer su bez razlike postali taoci bolesnog državnog i društvenog sustava, koji se održava na ideologiji nepovjerenja i netrpeljivosti. Netoleranciju i dalje generira politika isključivosti i nacionalne narcisoidnosti, koja je još uvijek prisutna na cijelom prostoru države.

⁸ Pored predstavnika Hrvata, Srba i Bošnjaka – muslimana, jamci i supotpisnici Daytonskog sporazuma bili su: William Clinton - predsjednik SAD, Felipe Gonzales – predsjedavajući Predsjedništva EU, Jacques Chirac – predsjednik Republike Francuske, Helmut Kohl – kancelar SR Njemačke, Viktor Černomyrdin – predsjednik Vlade Ruske Federacije i John Major – premijer Ujedinjenog Kraljevstva.

⁹ Odlukom tzv. Venecijanske komisije, donesenom na Konferenciji za provedbu mira, koja je održana u Bonnu od 9. do 10. prosinca 1997. godine, OHR-u su dane široke intervencijske ovlasti pri obavljanju misije u BiH, što uključuje zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. OHR je tijekom dosadašnjeg mandata obilato koristio ova tzv. Bosna ovlaštenja te se, umjesto vrhovnog tumača i provoditelja Daytonskog sporazuma, na temelju tih ovlaštenja stavio u poziciju kreatora preustroja ustavnog-pravnog uređenja države i svih sastavnica ustroja društvene zajednice.

1.2. Stanje ljudskih prava po problemskim područjima

U ovako teškim i složenim društvenim i političkim prilikama, tijekom cijele godine, pisani i elektronski mediji bilježe primjere mnogobrojnih i nemilosrdnih kršenja temeljnih ljudskih prava i građanskih sloboda. Ovdje ih iznosimo uz općenite ocjene.

1.2.1. Fizičko nasilje i kriminalitet

Prema nekim, pa i službenim izvješćima, sveukupna sigurnosna situacija je u cijeloj zemlji nešto bolja nego ranijih godina. Ipak se u nekim sredinama, posebice u glavnom gradu Sarajevu, situacija može ocijeniti mnogo lošijom nego prijašnjih godina, posebice prethodne godine. Ono što posebno zabrinjava jesu sve češći i napadi na novine građane, posebice na žene, djecu i mladež.

Skoro u svim naseljima, posebice u većim centrima Sarajevu, Tuzli, Banja Luci, Zenici i Mostaru, građani su izloženi svakojakim nasiljima i svakodnevnim provalama brojnih nasilničkih skupina i pojedinaca u stanove i druge objekte.

Još uvijek zapažamo veliki broj napada na vjerske objekte sve tri konfesije, a zabilježeno je i više eksplozija. Razbijani su prozori, uništavan inventar, skrnavljena su groblja i nadgrobni spomenici. Ono što građane posebno zabrinjava jest nerasvijetljenost brojnih slučajeva čime se gubi povjerenje u službe sigurnosti i u predstavnike vlasti uopće.

Visoki stupanj kriminaliteta je godinama na nedopustivo visokoj razini. Uzroke možemo tražiti u sverasirenom siromaštvu i nedostatnim programima socijalne zaštite. Posebno zabrinjava porast kriminaliteta malodobnih osoba, što je (kao i općeniti kriminalitet) izravna posljedica strukturalnih nedorečenosti društvenog uređenja BiH. Posebno je potrebno napomenuti da u BiH trenutno ne djeluje niti jedna kazneno-popravna ustanova za maloljetne delikvente. Nepripremljenost i nespremnost pravosudnog sustava za adekvatno sankcioniranje i resocijalizaciju mladih s problematnim ponašanjem, potiče maloljetne prijestupnike na povrat i ogreznulost u vršenju kaznenih djela. Nespremnost pravosuđa da se uhvati u koštac s ovim problemom, mladima asocijalnog ponašanja daje pogrešan signal kako se problematno ponašanje smatra društveno prihvatljivim.

Također potrebno je istaknuti da u društveno-političkom životu države postoje brojne indicije koje ukazuju na sustavno kriminalno djelovanje pojedinaca i sitnih grupa utjecajnih osoba izravno involviranih u strukture vlasti, a na koje pravosudni sustav ili ne reagira uopće ili ne reagira na odgovarajući način.

Nažalost, visok stupanj utjecaja politički visoko pozicioniranih osoba u kriminalnim krugovima odražava se na skoro sve tijekove u bosanskohercegovačkom društvu. Stanje kriminaliteta u BiH sve više ukazuje kako se ovdje, umjesto o kriminalu u društvu, sve više treba govoriti o kriminaliziranosti velikog dijela društveno-političkog sustava.

1.2.2. Povratnici i izbjeglice

Najflagrantnije primjere kršenja ljudskih prava susrećemo kod prognanih i raseljenih osoba. Državne vlasti, pa i međunarodna zajednica, ponašaju se kao da je Aneks VII Daytonskog mirovnog sporazuma u cijelosti ostvaren. To je, vjerojatno, i najveći razlog što je ta aktivnost skoro zamrla. A istina je potpuno suprotna. Naprosto se ne sjećamo da je u protekloj godini bilo išta značajno na tom području što je privuklo pozornost građana. I dalje zapažamo napade na imovinu i ljude, ranije

povratnike, nemogu nost njihovog zapošljavanja, otežane uvjete školovanja i sl. Zbog nemogu nosti normalnog života i rada, zbog nemogu nosti održivog povratka, brojni povratnici, pod raznim pritiscima i nebrigom lokalnih i državnih vlasti, i ne žele i su prisiljeni prodati svoja imanja, vraćaju se u mjesta gdje mogu preživjeti, ali se, zapravo, vrši dodatno etničko isušivanje i homogeniziranje skoro svih mikro prostora u BiH. Svakodnevno se, dakle, ostvaruje dodatni rezultat rata i 13 godina poslije njega. Stoga danas u BiH imamo skoro ista etnička područja. Nevjerojatan je, ali istinit podatak da je oko 220.000 ljudi protjerano samo s područja Bosanske Posavine, a da se do sada vratilo tek oko 13.000. Eklatantan je primjer Dervente gdje je prema popisu stanovništva iz 1991. živjelo 21.972 Hrvata (39,0%), dok ih danas u Derventi živi tek oko 1200, mahom starijih osoba, ili oko dva posto. Iako mnogi ponavljaju da se Hrvati ne žele vratiti u Posavinu, to uopće ne odgovara istini. Sarajevska deklaracija, koju su potpisale vlade triju država Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske te i Srbije i Crne Gore, gdje su se potpisnice obvezale dovršiti proces povratka izbjeglica do kraja 2006., potpuno je pala u zaborav, a proces povratka stao. I započeti procesi se ostvaruju sasvim sporo, a o novim akcijama i aktivnostima se i ne govori.

Proces povrata imovine teče sporo. Netrpeljivost i diskriminacija su prisutni, posebice prema pripadnicima druga dva naroda. I tek kad se pomislilo da proces povratka i reintegracije polako napreduje, u posljednje vrijeme, pa i u prošloj godini, zapažamo određenu stagnaciju u zapošljavanju povratnika, u dobivanju dozvola za gradnju kuća ili otvaranja obrta i sl. Naprosto, osjećamo se odredena nova etnička homogenizacija. I lokalne i državne vlasti se ponašaju na način kao da je sve na određeno područje rezervirano za većinski narod. Matrica je potpuno ista u svim krajevima BiH. Tamo gdje je jedan narod u većini, nemilosrdno se krše prava druga dva konstitutivna naroda, tako da nije vidljiv bilo kakav pomak.

Osobe iz reda manjinskog konstitutivnog naroda na određenoj teritoriji teško dobivaju uposlenje u javnim ustanovama i državnim službama.

Možda bi se moglo reći da je prividan nacionalni balans uspostavljen samo u policiji u Federaciji. Međutim, i u tome je segmentu, napose u Kantonu Sarajevo i u Zeni-kodobojskoj županiji¹⁰, na djelu tiho uklanjanje pripadnika manjinskoga naroda sa svih zapovjednih funkcija.

Pravo na obrazovanje povratnika i pripadnika „manjinskih“ konstitutivnih naroda na vlastitome jeziku ni izdaleka nije na onoj razini na kojoj bi moglo i trebalo biti. Njihova prava na tome području su daleko ispod standarda prava nacionalnih manjina. Još uvijek se briga vodi samo o većinskom narodu u određenoj kraju, a prava „manjinskog“ naroda ili prava povratnika se obilato krše. Sve navedeno ukazuje kako još uvijek nije stvoren ni minimum uvjeta za održiv povratak ratom raseljenih osoba. Sustavno nepoštivanje kolektivnih i individualnih prava povratnika za posljedicu ima injenicu daljnjeg poslijeratnoga iseljavanja.

¹⁰ Tijekom 2007. godine u ZE-DO županiji pokrenute su inicijative za ukidanje dvije policijske uprave u općinama sa značajnim udjelom hrvatskog stanovništva (Žepče i Vareš). Na području Općine Žepče je, prema popisu iz 1991. godine, živjelo 9.081 Hrvata, 10.780 Muslimana i 2.289 Srba, dok je u Varešu živjelo 8.982 Hrvata, 6.721 Musliman i 3.630 Srba.

Tijekom 2007. godine u MUP ZE-DO županije uposlena su 22 djelatnika i svi su Bošnjake nacionalnosti, dok u toj instituciji ni jedan Hrvat ili Srbin nisu dobili posao. U zapovjednim strukturama MUP-a ZE-DO županije nema niti jednog Hrvata. Na području ZE-DO županije je, prema popisu iz 1991. godine, živjelo preko 40% nemuslimanskog življa.

1.2.3. Prava žena

Kada su u pitanju prava žena, vidljivi su određeni pomaci, ali samo na planu zakonske regulative. Uz već ranije donesene zakone, Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o obitelji, u oba entiteta usvojeni su i Zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji. Međutim, sve to nije ublažilo brojna nasilja nad ženama koja često zapažamo kako na radnim mjestima, tako i u obiteljima.

Neprimjeren je i mali postotak sudjelovanja žena u tijelima zakonodavne i izvršne vlasti (primjerice u Vijeću ministara BiH, dakle državnoj vladi, nema niti jedne žene na poziciji ministra), u zapošljavanju, kao i na svim mjestima gdje se donose važne političke odluke. Zapažamo informacije o njihovim slabijim plaćama, onemogućuje im se korištenje potpunog porodiljskog bolovanja ili odsustva s posla zbog bolesti djece, a bilježe se i otkazi za vrijeme trudnoće i sl. Posebnu pozornost skreću informacije o sve češćoj pojavi trgovine ženama kao bijelim robljem.

1.2.4. Dječja prava

Zaštita prava najugroženijih dobnih skupina, a posebice djece, u praksi nominalno smislu riječi je na vrlo niskom stupnju. Prava se, prema pozitivnim propisima, štite (ako uopće) uglavnom na lokalnoj razini, što državu i njezina tijela vlasti, po njihovoj procjeni, amnestira od te odgovornosti. Međutim, država bi upravo trebala osigurati ravnopravnost u ostvarivanju svih dječjih prava, posebice pravo na obvezatnu socijalnu i zdravstvenu zaštitu, jednako pravo i uvjete obrazovanja na vlastitom jeziku, kako bi se izbjegle raznovrsne diskriminacije kojih u Bosni i Hercegovini ima na pretek.

Poseban problem su djeca bez roditeljske skrbi. Prema nekim podacima oko 3500 djece u BiH je bez roditeljskog staranja. Veliki broj ove djece je smješten u institucije gdje su utemeljitelji Crkve ili vjerske zajednice, ali ne postoji adekvatna potpora državne administracije. Dodatan problem su djeca Roma, od kojih je većina uskraćena čak i za temeljni odgoj i obrazovanje.

Nasilje nad djecom je najučešćija pojava. Verbalno, pa i fizičko zlostavljanje, je odveć rašireno. Istina, u posljednje vrijeme se sve više čuju glasovi za zaštitu djece od nasilja. Međutim, sve više se pojavljuje problem maloljetničke delinkvencije, koja se obično pojavljuje u raznim oblicima i, sve češće, s teškim i nesagledivim posljedicama.

Porasla je i pojava prosjačenja, posebice maloljetne djece, koja, kao žrtve njihovih nadređenih, sve više lutaju po većim gradovima Sarajevu, Tuzli, Mostaru, Banja Luci i Zenici, a nisu rijetki ovakvi slučajevi ni u manjim gradskim i prigradskim sredinama.

Sve više zapažamo i kršenja ljudskih prava u području obiteljskih odnosa i položaja djece u obitelji. Posebice se to odnosi na kršenje prava kod dodjeljivanja djece jednom roditelju i oduzimanja prava drugom roditelju.

1.2.5. Državljanstvo i drugi dokumenti

Nisu rijetki slučajevi kršenja ljudskih prava po pitanju stjecanja, pa i gubljenja državljanstva pojedinaca i cijelih skupina građana. U posljednje vrijeme su sve glasniji oni koji se zalažu za pravo na državljanstvo samo ako se odreknu prava na drugo državljanstvo koje im također pripada po propisima druge države. Obita je politička nespremnost, motivirana željom za nacionalnom dominacijom, da se raseljenim građanima BiH omogućuje zadržavanje bosansko-hercegovačkog državljanstva, iako su uzeli državljanstvo zemalja u koje su izbjegli. To je, ne samo kršenje ljudskih prava, nego i osiromašenje BiH. U procesu pribavljanja brojnih dokumenata, koje izdaje preglomazna i neefikasna državna administracija, građani nerijetko nailaze na razne neugodnosti i kršenja njihovih temeljnih ljudskih prava.

1.2.6. Povrat imovine

Kršenje temeljnih ljudskih prava posebno je vidljivo u ostvarivanju prava na stan, povrat stana i povrat imovine uopće. Istina, uz neke izuzetke, ovi procesi uglavnom teku sporo, mukotrpno i dugo trajaju. Proces povrata imovine, posebice nepravilno oduzete u prošlom sustavu, daleko je od rješenja. Umjesto da se problemu restitucije pristupi ozbiljno i odgovorno, sam proces se nepotrebno komplicira i odugovlači. Time se svjesno i namjerno krše prava s jedne strane vlasnika oduzete imovine i s druge strane korisnika te iste imovine, koji zapravo nepravilno i, već više od jedne decenije, doživljavaju svojevrsnu diskriminaciju. Poseban je problem stambenog zbrinjavanja povratnika, bivših nositelja stanarskoga prava, za koje je potrebno osigurati posebne stambene jedinice.

1.2.7. Sudovi i sudski sporovi

U prosincu 2007. godine u sudovima Bosne i Hercegovine nagomilalo se oko dva milijuna neriješenih predmeta¹¹. Najveći dio odnosi se na sporove male vrijednosti, odnosno na tzv. „komunalne tužbe“ nastale zbog neplaćanja režijskih troškova (struje, vode, telefona i sl.). Iako su još 2003. godine doneseni i usvojeni novi entitetski zakoni koji uređuju oblast parničnog i ovršnog postupka i dalje je zamjetna sporost u rješavanju predmeta. Sudski procesi se odugovlače i pod utjecajima predstavnika međunarodne zajednice kao i lokalnih moćnika raznih vrsta. Utjecaj na sudove je širok i raznorodan, čime se značajno otežava rad sudova i donošenje pravih odluka, što kod građana izaziva osjećaj bespomoćnosti i nepravde. Sve više je građana koji se žale na rad sudova na županijskoj, entitetskoj ili državnoj razini. Na to je drastično ukazala i rasprava na Okruglom stolu, što ga je ova Komisija organizirala u povodu Dana ljudskih prava, s temom: *Ljudska prava u okovima državne administracije*.

U tiskovinama bilježimo i sve češća kršenja ljudskih prava u zatvorima i raznim odgojnim ustanovama, s jedne strane, i zahtjeve građana za otvaranje odgojno-popravnih ustanova za smještaj maloljetnih prijestupnika, s druge strane.

1.2.8. Radni sporovi i povreda prava iz radnog odnosa

Ogroman broj zapažanih informacija odnosi se na radne sporove i na kršenja ljudskih prava iz djelokruga rada i radnih odnosa. Veliki je broj radnika koji rade na „crno“ (nisu prijavljeni), pa su bez socijalnog i zdravstvenog osiguranja. Veliki je i broj kršenja ljudskih prava davanjem otkaza iz radnog odnosa, što ljude dovodi u situaciju da sudskim putem ostvaruju svoja legitimna prava.

1.2.9. Prava iz zdravstvenog osiguranja

Kršnja ljudskih prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja najviše se ogledaju u nemogućnosti ostvarivanja prava na zdravstveno osiguranje, potom u nemogućnosti ostvarivanja prava na bolovanje, neispalivanja naknada za vrijeme bolovanja i sl. U ostvarivanju ovih prava prepoznatljive su i diskriminacije po raznim osnovama. Sustav zdravstvenog osiguranja počiva na solidarnosti, odnosno, novac uplaćuju svi zaposleni, a koriste ga oni koji su u danom trenutku bolesni. Proračunska izdvajanja države za zdravstvo su minorna, tako da skoro cijeli teret pada na doprinose, tj. na plaćanja onih koji rade. Međutim, osiguranici imaju ista prava samo na području svoje županije, ali ne i Federacije BiH, odnosno države, osim za usluge koje se financiraju preko Fonda solidarnosti Federacije BiH, poput liječenja raka, dijalize... Naime, prava

¹¹ Samo na Općinski sud u Sarajevu otpada oko milijun neriješenih predmeta od toga broja.

se od županije do županije razlikuju, pa tako osiguranici u jednoj županiji imaju pravo na više besplatnih lijekova nego u drugim ili za iste usluge plaćaju veće participacije.

1.2.10. Mirovinska i socijalna prava

Nevjerojatno loš socijalni status brojnih građana BiH pogoršan je kršenjima temeljnih mirovinskih i socijalnih prava koja se ogledaju u zanemarivanju i nebrizi državnih tijela i lokalne zajednice prema raznim ugroženim skupinama, posebice prema umirovljenicima, invalidima, bolesnima i iznemoglim, te osobama s posebnim potrebama. U ovoj kategoriji, a posebice umirovljenicima i nezaposlenima, uskraćena su brojna prava ili se ta prava doziraju. Problemi ratnih veterana, vojna pitanja, nestali i ubijeni su posebna priča. Neriješena pitanja ratnih veterana, razvoja njihovih branitelja, članova raznih udruga proisteklih iz rata, posebno su područja gdje stalno zapažamo nezadovoljstva raznih vrsta. Posebni problemi su oni koji se odnose na nestale i ubijene osobe, jer su to u osnovi najteže pitanja ratnih zločinaca koji opet zaslužuju posebnu pozornost.

Zbog svega iznesenoga o stanju konkretnih temeljnih ljudskih prava, ova Komisija je uvjerena da su za poboljšanje općeg stanja ljudskih prava u BiH neophodne korijenite strukturalne reforme, koje nisu moguće bez poštivanja načela ljudskosti, pravednosti i spremnosti na bolne političke kompromise zastupnika svih tri konstitutivna naroda.

2. EKONOMSKO-SOCIJALNI POKAZATELJI POLOŽAJA STANOVNIŠTVA U BIH

Ekonomsko-socijalni pokazatelji stanja u BiH u posljednje dvije godine ukazuju na trend konstantnog pada životnog standarda većine stanovništva. Usporedba ekonomskog stanja s prošlim godinama ostavlja deprimirajuću sliku iz koje je vidljivo da bosansko-hercegovačka ekonomija, umjesto da ima uzlaznu putanju, ima zauzvrat sve dublje padanje u ponor siromaštva.

2.1. Opći i gospodarski pokazatelji

Tijekom rata gotovo je potpuno uništeno gospodarstvo koje je bilo utemeljeno na sustavu planske privrede i komplementarnosti tzv. „jedinstvenog jugoslavenskog tržišta“ bivše države. Građani Bosne i Hercegovine, bez obzira na njihovu nacionalnu ili teritorijalnu pripadnost, teško preživljavaju u uvjetima sve raširenije bijede i siromaštva.

Ukupan vanjski dug BiH na dan 30. rujna 2007. godine iznosio je 3.930.000.000 KM (1 KM = 0,51 €), te je neznatno smanjen u odnosu na isti period u 2006. godini zbog servisiranja vanjskog duga.¹² Zaključno sa studenom 2007. godine, BiH je ostvarila ukupan trgovinski deficit od 7,2 milijardi KM. U periodu siječanj - studeni 2007. godine ostvaren je izvoz 5,5 milijardi KM, što je za 15,1% više u odnosu na isto razdoblje prethodne godine, a uvoz je iznosio 12,7 milijardi KM i veći je za 23,1%. Pokrivenost uvoza izvozom u istom razdoblju iznosio je samo 43,2%. Iako je u posljednjih deset godina ostvaren značajan gospodarski rast, statistike mogu varati s obzirom da je nakon rata BiH u gospodarskom i demokratskom smislu faktički krenula od nule tokom razvitka. Realna stopa rasta u posljednjih pet godina je

¹² Statistički podaci Centralne banke BiH.

viša od 5%, ali je nedovoljna jer je još uvijek prisutan previsok stupanj siromaštva i neuposlenosti, zbog čega je BiH još uvijek jedna od najsiromašnijih zemalja u Europi, ako ne i najsiromašnija.

2. 2. Siromaštvo i težak ekonomski položaj stanovništva BiH

Prema službenim statističkim podacima ukupan broj zaposlenih u Federaciji BiH u listopadu 2007. godine je bio 413.669 osoba, što predstavlja povećanje broja zaposlenih za 6,18% u odnosu na godišnji prosjek broja zaposlenih u 2006. godini. Razlog ovog povećanja zaposlenosti je povećan broj kontrola županijskih službi za zapošljavanje u 2007. godini, koje u slučaju otkrivanja radnika koji rade na „crno“ sankcioniraju poslodavce za koje rade neprijavljeni radnici. Zbog toga su mnogi poslodavci prijavili neprijavljene radnike i time utjecali na povećanje broja zaposlenih u Federaciji BiH. Ovaj proces se može okarakterizirati kao pozitivan jer su nadležne vlasti omogućile ostvarivanje radničkih prava zagarantiranih različitim propisima ove države, a koja su na brutalan način kršena od strane većeg broja poslodavaca¹³. Ukupan broj nezaposlenih u Federaciji BiH u listopadu 2007. godine je 371.342 osobe iz čega se može zaključiti da je došlo do povećanja broja nezaposlenih u odnosu na studeni 2006. godine za 3,02%. Iako se očekivalo da će povećanje mjere kontrole županijskih službi za zapošljavanje rezultirati smanjenjem broja nezaposlenih, dogodio se obrnut proces koji ukazuje na teško stanje u ovoj oblasti.¹⁴ Službeni statistički podaci o broju zaposlenih i nezaposlenih u Republici Srpskoj u trenutku pisanja ovog Izvješća nisu objavljeni, te ih nije bilo moguće prezentirati, pa shodno tomu nije moguće napraviti precizne statistike na državnoj razini.

Prema službenim statističkim podacima prosječna neto isplaćena plaća u Federaciji BiH za listopad 2007. godine je iznosila 679,14 KM (347,24 EUR), dok je u Republici Srpskoj u rujnu 2007. godine iznosila 598,00 KM (305,75 EUR). U istim razdobljima prosječna potroška korpa (proizvodi koji čine najosnovnije mjesečne potrebe za održavanje egzistencijalnog minimuma za četveročlanu obitelj) je u Federaciji BiH iznosila 538,05 KM (275,10 EUR), a u Republici Srpskoj 488,53 KM (249,78 EUR).¹⁵

Uspoređujući ove podatke s 2006. godinom, može se zaključiti da je došlo do porasta prosječne neto plaće u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Međutim, porast plaća nije pratio povećanje troškova života pa se, nažalost, sam po sebi nameće zaključak da se siromaštvo i težak socijalni položaj većine stanovništva oba entiteta u BiH u 2007. godini znatno pogoršao u kratkom periodu.

Status umirovljenika, kao najugroženijeg dijela populacije, nije se promijenio u 2007. godini te se može reći kako ova socijalna skupina i dalje živi na egzistencijalnom rubu. Prosječna mirovina u Federaciji BiH u listopadu 2007. godine je iznosila 299,46 KM (153,11 EUR), dok je u Republici Srpskoj u rujnu 2007. godine iznosila 250,17 KM (127,91 EUR).

Zabrinjavajuć je trend porasta indeksa cijena na malo, koji je u Federaciji u listopadu 2007. godine veći za 5,2% u odnosu na prosječan indeks iz 2006. godine, a također indeks cijena na malo bilježi porast u Republici Srpskoj gdje je u rujnu 2007. godine veći za 2,0% u odnosu na prosječan indeks iz 2006. godine.

¹³ Prilikom sustavnog provođenja inspeksijskih kontrola u F BiH u nezakonitom radu su zatečene i tvrtke koje su „na crno“ upošljavale i više stotina uposlenika.

¹⁴ Statistički podaci Federalnog zavoda za statistiku.

¹⁵ Statistički podaci Federalnog zavoda za statistiku i Republičkog zavoda za statistiku RS.

Na standard stanovništva poseban udar je izvršilo povećanje cijena prehrambenih proizvoda, energenata i komunalnih usluga. Primjerice, indeks cijena na malo industrijskih prehrambenih proizvoda u FBiH je u studenom 2007. godine veći za 8,7% u odnosu na isti mjesec 2006. godine, dok je indeks cijena poljoprivrednih proizvoda u studenom 2007. godine bio veći u odnosu na isti mjesec 2006. godine za 9,5%¹⁶. Ovi statistički podaci su relativni jer je do značajnijeg povećanja cijena došlo u zadnjem kvartalu 2007. godine. Uzrok ovoga povećanja je i činjenica da je samo u razdoblju od 1.10.2007. do 31.12.2007. godine na svjetskom tržištu došlo do povećanja cijena nafte za 21%¹⁷, što je nužno uvjetovalo dodatnu eksploziju cijena na malo i cijena energenata.

S obzirom da, u strukturi potrošnje najsiromašnijih kategorija stanovništva, prehrana čini najveći udio, najugroženije kategorije su najviše pogođene porastom cijena.

Ovakvo loše ekonomsko stanje BiH, u razdoblju od zaključenja Daytonskog mirovnog sporazuma (14. prosinca 1995. godine) do kraja 2007. godine, ukazuje na već spomenutu nužnost korjenite izmjene gospodarskog sustava kojega paralizira komplicirana i neukovita državna administracija. Nefunkcioniranje pravne države, neukovitost institucija državnog aparata te politička nestabilnost unutar države i u regiji, čine Bosnu i Hercegovinu neatraktivnom ili bolje rečeno prerizonom za ozbiljnija strana i domaća ulaganja koja bi pokrenula snažniji gospodarski razvitak. Siromaštvo u BiH je jedan od najvećih problema ove države, koji uništava dostojanstvo njenih građana. Jedini oslonac nade, koja im daje snagu, jest njihovo očekivanje da će se postupnim prihvatanjem uvjeta, koji se nameću u postupku pridruživanja Europskoj Uniji, postupno popravljati standard i njihova socijalna prava. Međutim, svijest kako se radi o dugotrajnom i neizvjesnom postupku ne ulijeva prevelik optimizam.

Reformom poreznog sustava u BiH nesporno je došlo do većeg fiskalne stabilnosti države, ali se pri tome nije vodilo računa o njenom utjecaju na socijalne prilike i pogoršanje i onako lošeg materijalnog položaja većine građana BiH.

Ova Komisija posebno ističe kako na svim razinama izvršne vlasti u BiH ne postoji dostatan angažman države sa ciljem popravljivanja socijalne slike. Bez obzira na kroničan nedostatak materijalnih sredstava, država ne pokazuje ni minimum socijalne osjetljivosti za pravednijom podjelom oskudnih društvenih sredstava.

¹⁶ U odnosu na studeni 2005. godine porast cijena industrijskih prehrambenih proizvoda je 18,1 %, a poljoprivrednih proizvoda 14%. Podaci Federalnog ministarstva trgovine – *Informacija o fluktuaciji cijena energenata i osnovnih životnih namirnica u 2007. godini i intervencijske mjere Vlade FBiH* - iz siječnja 2008. godine.

¹⁷ Prema istom izvoru, cijena barela nafte na svjetskom tržištu je, u navedenom razdoblju, skočila sa 79,13 USD na 94,13 USD (sl. podaci Federalnog ministarstva trgovine – *Informacija o fluktuaciji cijena energenata i osnovnih životnih namirnica u 2007. godini i intervencijske mjere Vlade FBiH* - siječanj 2008. godine).

2.3. Visok stupanj socijalne isključenosti i skroman u inak institucija civilnog društva

Prema istraživanjima Razvojnog programa Ujedinjenih Nacija (UNDP¹⁸), u Bosni i Hercegovini je preko 50 % stanovništva, na neki način, socijalno isključeno, oko 47 % stanovništva ima ograničen izbor za poboljšanje vlastite situacije, što ih svrstava u rizičnu grupu dugoročne socijalne isključenosti. Istraživanja također otkrivaju da je najosnovnijih egzistencijalnih potreba lišeno oko 22 % stanovništva, što ih svrstava u grupu ekstremne socijalne isključenosti. Kao najugroženije socijalne skupine u BiH, UNDP ocjenjuje na prvom mjestu nacionalne manjine, zatim žene, invalide, umirovljenike i mlade. Navedena međunarodna organizacija je također, na temelju istraživanja u 177 zemalja Svijeta, na inila i ranglistu država po pitanju humanog razvoja, prema kojoj je BiH svrstana na 66 mjesto u 2007. godini.

Iako ne moraju biti posve mjerodavni, porazni rezultati ovog sustavnog istraživanja jasno ukazuju na stanje neuređene države i potpune nebrige vlasti za svoje građane. Slaba organiziranost i neznatno sudjelovanje institucija civilnog društva u društvenom životu su i uzrok, a dijelom i posljedica, visokog stupnja društvene isključenosti velikog dijela stanovništva Bosne i Hercegovine.

2.4. Defektnost državno-pravnog uređenja i nužan preustroj javnog sektora

Procjene Centralne banke BiH govore da ukupna javna potrošnja¹⁹ u Bosni i Hercegovini iznosi oko 50% bruto društvenoga proizvoda (GDP-a), a zarade uposlenih u javnim službama BiH imaju udio od čak 12% ukupnoga GDP-a, po čemu BiH zauzima prvo mjesto u Europi. Ako se ima na umu kakva je efikasnost javnih službi i njihov odnos prema građanima, s pravom se može ustvrditi da je u BiH država postala sama sebi svrhom, što znači da nositelji svih razina vlasti ne služe prvenstveno građanima i narodima koji su ih izabrali.

Dovoljno govore porazni podaci nekih nevladinih organizacija, koje prate rad tijela vlasti u BiH, a po kojima 2007. godinu karakteriziraju nerad i razne opstrukcije. Od 103 zakona, koji su Programom Vlade Federacije BiH bili planirani za donošenje u 2007. godini, Vlada je u parlamentarnu proceduru poslala tek 31 planirani i 22 zakona koji nisu bili predviđeni Programom. Parlament Federacije BiH je od toga usvojio svega 26 zakona, odnosno oko 47% zakona koje je u parlamentarnu proceduru poslala Vlada. Ovakav (ne)rad samo Parlamenta Federacije BiH u 2007. godini, građane ovog entiteta koštao je 9 milijuna i 750 tisuća KM. Rezultati rada Vlade i Skupštine RS su za nijansu bolji, ali još uvijek daleko od zadovoljavajućih. Naime, na državnoj razini usvojeno je svega 40 zakona (od čega je pola donio Visoki predstavnik), a Programom rada Parlamenta BiH za 2007. godinu planirano je usvajanje 135 zakona. Jasno je da BiH kao zemlja u tranziciji, na putu ka euroatlanskim integracijama, zahtijeva konstantan rad politiko-administrativnog aparata, stotine usvojenih zakona, radikalne reforme, kvalitetne razvojne projekte i napose viziju i vešću u posvećenost interesima i potrebama građana.

¹⁸ UNDP – United Nations Development program, Izvještaj o humanom razvoju o socijalnoj isključenosti u BiH za 2007. godinu

¹⁹ Neslužbene podatke o javnoj potrošnji, koja se odnosi na proračunske i izvanproračunske rashode u BiH, za sada, jedino objavljuje Centralna banka BiH (www.cbbh.ba). Javnu potrošnju predstavljaju rashodi ili troškovi javnog sektora, što obuhvaća proračunske, fondovske i druge izvanproračunske javne rashode.

Tako er je indikativna i injenica da je, ve nekoliko godina za redom, rast javne potrošnje u BiH ve i od rasta GDP-a. Sve ukazuje kako je neophodno ozbiljnije pokrenuti racionalizaciju državne uprave i kompletnog javnog sektora u BiH, pri emu bi se prvenstveno moralo voditi ra una o socijalnim efektima takve reforme. Nužnost strukturalnih reformi u složenoj državi, kao što je BiH, zahtijeva složena rješenja, pri emu bi prvenstveno trebalo voditi ra una o kompetentnosti kadrova u javnim službama, ali i o nacionalnom sastavu u skladu s nacionalnom strukturom stanovništva utvr enom neposredno pred samo izbivanje rata, a sve u cilju izbjegavanja majorizacije ve ine nad manjinom na odre enim podru jima – što je uobi ajena pojava na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

2.5. Kriza ustavno pravnog i politi kog sustava u BiH

U dosadašnjim Izvješ ima o stanju ljudskih prava smo detaljnije opisali kontinuirano produbljivanje ustavno-pravne i društvene krize u BiH. Stalno stanje napetosti iznimno utje e na kvalitetu života, ali ujedno prijete i eskalacijom, koja bi se ponovo mogla pretvoriti u fizi ko nasilje.

Nedodirljivost Daytonskog ustava predstavljala je godinama svojevrsnu dogmu me unarodne politike. Ova Komisija je u svojim ranijim izvješ ima iscrpno i argumentirano ukazivala na neodrživost i defektnost ustavno-pravnog ustrojstva BiH, zbog ega je esto nailazila na oštre kritike i nerazumijevanja, posebice u redovima predstavnika me unarodne zajednice. Umjesto traženja efikasnijega rješenja, OHR je tijekom svog mandata, nizom jednostranih administrativnih i zakonodavnih mjera, znatno izmijenio izvorna ustavna rješenja iz 1995. godine. Preferiraju i demokratizaciju po principu "jedan ovjek jedan glas" u kombinaciji sa vrstnim stavom održanja daytonske etni ke teritorijalne podjele države, po mišljenju ove Komisije, OHR je nepravedna ustavna rješenja iz Daytonu u inio još nepravednijima, a narode na cijelom teritoriju BiH neravnopravnim.

Me unarodna zajednica je u stabilizaciju BiH uložila znatne napore i velika financijska sredstva, ali time nije uspjela nadoknaditi nedostatak legitimiteta Daytonskog ustava, koji jasno proizlazi iz injenice da Aneks IV Daytonskog sporazuma nije postignut dogovorom demokratskih izabраниh predstavnika sva tri naroda i da nikad nije ratificiran u parlamentarnoj proceduri Države.

Vremenom je došlo do polaganog sazrijevanja uvjerenja o neodrživosti postoje eg državno-pravnog ustrojstva zemlje - kako u me unarodnopravnim, tako i unutar doma ih politi kih krugova. O ito je da je daytonski državno-pravni okvir postao balast koji je Bosnu i Hercegovinu doveo na samo dno ljestvice uspješnosti europskih država.

U rješavanje produbljene ustavne krize u BiH tijekom 2005. godine intenzivnije se uklju ila i ameri ka administracija s nakanom legalizacije postoje eg stanja kroz rad parlamentarnih stranaka u BiH. Projekt postizanja sporazuma o ustavnim promjenama pokrenut je pod pokroviteljstvom Ameri kog instituta za mir²⁰, uz podršku misija OHR-a i OSCE-a. U pregovorima su pod jakim pritiskom sudjelovale sve ve e politi ke stranke iz sva tri naroda, a pregovori su se odvijali u tajnosti i bez prisutnosti javnosti. Po mišljenju ove Komisije, u razgovorima o ustavu bi trebali sudjelovati legitimni zastupnici naroda, a ne stranke. Promjene Ustava, koje su ovom

²⁰Glavni voditelj politi kih pregovora o izmjenama ustavnog ure enja BiH bio je bivši zamjenik visokog predstavnika u BiH - ameri ki diplomat Donald Hays.

prigodom predlagane, bile su samo kozmetičke prirode. Temeljni cilj ovog pokušaja, uz izmjene i dopune entitetskih Ustava iz 2002. godine (koje je jednostrano donio OHR), je bio da se kroz proceduru Parlamentarne skupštine BiH postoje em ustavno-pravnom stanju dade forma legitimne volje tri naroda. Time je stanje u BiH trebalo biti trajno riješeno, a me unarodna zajednica oslobođena suodgovornosti za nastalo stanje. Pod pritiskom predstavnika me unarodne zajednice postignut je na elni sporazum najrelevantnijih stranaka iz sva tri naroda, ali je ova inicijativa propala, jer na sjednici Zastupničkog doma Parlamenta BiH od 26. travnja 2006. godine ponuđeni paket ustavnih promjena nije dobio potrebnu većinu²¹. Predstavnicima me unarodne zajednice jasno poručuju da se nisu odrekli navedenog projekta, iako on ne nudi ni pravedno ni provedivo rješenje.

Politička i ustavna kriza se nastavila i tijekom 2007. godine, ali ovaj put zbog inzistiranja OHR-a na provedbi reformi koje su preduvjet potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH EU, a prvenstveno reforme policije. Kriza se znatno produbila, u odnosu na 2006. godinu, zbog protivljenja predstavnika Republike Srpske provođenju bilo kakvih promjena koje bi sužavale nadležnosti utvrđene u Sporazumu iz Daytonu. Bez obzira na me usobnu političku suprotstavljenost, stranke iz Republike Srpske su posve jedinstvene u obrani njihovoga entiteta. Tako su Srbi od najvećih protivnika Daytonskog sporazuma s vremenom postali njegovi najveći i zaštitnici. Sve jasno ukazuje kako dvanaestogodišnjim aktivnim djelovanjem me unarodne zajednice u BiH nije u praksi postignut duh mirovnog sporazuma potpisanog u Daytonu niti ispunjena zadaća za pravi mir na ovim područjima. Kriza vlasti 2007. godine kulminirala je ostavkom srpskog političara Nikole Špirića na mjesto predsjedatelja Vijeća ministara BiH (predsjednika Vlade BiH), nakon što je Upravni odbor Vijeća ministara BiH podržao visokog predstavnika u donošenju izmjena i dopuna Zakona o Vijeću ministara BiH.

Bez obzira što su navedene zakonske izmjene, koje je nametnuo OHR, u biti ostale kozmetičke, a ne suštinske prirode, Srbi su po uobičajenom scenariju izazvali političku krizu kojom su prijetili potpunom blokadom države. Nakon izjava o potrebi ukidanja RS-a neki politički predstavnici Srba u BiH su poručili ili me unarodnoj zajednici i građanima ove zemlje da se provede referendum za odcjepljenje Republike Srpske od BiH i njeno pripojenje Republici Srbiji.

Ovaj put me unarodna zajednica nije posegnula za Bonkskim ovlastima, a obilato ih je koristila kada su u pitanju bili daleko bezazelniji politički zahtjevi predstavnika druga dva naroda²². Kriza je nadvladana nakon što je OHR popustio pritiscima srpske politike, a sve uz izgovor kako se o budućoj sudbini BiH moraju prvenstveno

²¹ O navedenoj problematici iscrpnije smo pisali u Izvješću o stanju ljudskih prava u BiH za 2006. godinu (Poglavlje 2.1., str. 6-8).

²² OHR je 2002. godine poništio skoro plebiscitarne rezultate izbora, smijenivši u potpunosti s vlasti političke izabrane predstavnike hrvatskog naroda, a kao predstavnike tog konstitutivnog naroda postavio političke stranke koje su na izborima ostvarile više nego marginalne rezultate. Da ne bi morao posegnuti za ovim mjerama, OHR je prethodno izmijenio izborni zakon na način koji je najviše pogodan najmalobrojniji narod u BiH. Ni to, međutim, nije bilo dovoljno pa je na kraju morao posegnuti za Bonkskim ovlastima i svim relevantnijim hrvatskim političkim strankama, i ne samo političkim strankama, iz Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), oduzeo pasivno i aktivno biračko pravo i takvim oduzimanjem osnovnih ljudskih prava ih u potpunosti isključio iz političkog života. Glavni razlog za ovakvo djelovanje OHR-a bila je najava HDZ-a za osnivanje trećeg (hrvatskog) entiteta. Nakon što je instalirala sebi poželjnu političku strukturu me unarodna je zajednica putem OHR-a nametnula izmjene Ustava BiH kojima je zacementirala Daytonski ustroj BiH i ojačala položaj entiteta u njoj.

dogovoriti njezina tri konstitutivna naroda. Time je me unarodna zajednica svu odgovornost prebacila na le a doma ih politi ara.

Ova Komisija se slaže s OHR-om da je postizanje kompromisa legitimnih predstavnika sva tri naroda, najbolje mogu e rješenje. Komisija, me utim, mora i ovoga puta ukazati i na nedosljednost postupaka predstavnika me unarodne zajednice, koji ne idu u smjeru demokratizacije društva i ravnopravnosti naroda nego, dapa e, u protivnom smjeru. Ako je me unarodna zajednica 1995. godine ve bila spremna vojno intervenirati kako bi sprije ila potpunu propast i vojni krah srpskog entiteta u BiH, onda bi dosljedno trebala poduzeti aktivniju ulogu u kreiranju pravednije i demokratskije budu nost BiH. Današnja BiH je plod nametnutoga rješenja od strane velikih sila, a ne volje konstitutivnih naroda koji žive u njoj.

Demokratsko postizanje kompromisa, koji bi garantirao jednakopravno ostvarivanje svih nacionalnih i ljudskih prava na bilo kojem dijelu teritorija BiH (bez obzira na nacionalnu, vjersku ili drugu pripadnost svakog pojedinca), mora biti shva eno i prihva eno kao zajedni ka zada a i doma ih i stranih politi ara. Ali da bi taj proces bio, uop e, otvoren, pravda bi morala biti postavljena kao cilj kojemu se teži.

Ova Komisija je uvjerena da bi, zbog kompleksnosti nacionalnog pitanja u BiH, ideja vodilja i temeljni kriterij pri provo enju strukturalne reforme ove države trebalo biti na elo konstitutivnosti sva tri naroda na cijelom teritoriju BiH, u skladu s Odlukom Ustavnog suda BiH. Da bi se izbjegla majorizacija ve inskog nad manjinskim na bilo kojoj razini vlasti, potrebno je dosljedno primjenjivati i princip pozitivne diskriminacije manjinskog naroda jer e se jedino tako svi narodi i gra ani na cijelom teritoriju BiH osje ati ravnopravnim.

3. PROCES PRIBLIŽAVANJA BiH EURO-ATLANTSKIM INTEGRACIJAMA

Kao neure ena i siromašna država, u kojoj nisu dostignuti ni najosnovniji standardi ljudskih prava i pravne sigurnosti, BiH se našla na samom repu u kompoziciji zemalja koje se još nisu priklju ile Europskoj Uniji. Tako er je znakovito da BiH, bez obzira na svoj geostrateški zna aj, nije primljena me u kandidate za punopravno lanstvo NATO pakta. Iako je 2006. godine primljena u Partnerstvo za mir, zbog nepostojanja odgovaraju ih demokratskih standarda, i u ovom slu aju je teško o ekivati skori primitak BiH u punopravno lanstvo.

Stanje u državi prvenstveno je rezultat nemogu nosti postizanja kompromisnih rješenja me u predstavnicima tri konstitutivna naroda i nedostatka prave želje za korjenitim promjenama koje bi zna ile suštinske, a ne kozmetičke pomake prema demokratizaciji društva. inisi se da je tvrdokorni oportunistički, najprije politi kih predstavnika Republike Srpske, ali i drugih samo na druga iji na in, iza kojega stoji trajna namjera zadržavanja ili postizanja hinjenog "državotvornog" statusa etni ki o iš ene Republike Srpske, najve a zapreka neophodnim reformama. Takav stav, koji predstavnici Me unarodne zajednice toleriraju, pogoduje sve ve oj podijeli na nacionalne „tabore“ u kojima prevladavaju centri mo i kojima nije u interesu odricanje od ste ene dominacije njihove nacionalne skupine nad manjinskim skupinama na odre enom dijelu teritorija. Sve to BiH inisi nespremnom za istinsku demokratizaciju proeuropskog tipa. I pored svega Europska Unija Bosni i Hercegovini uporno ostavlja svoja vrata odškrinutim. Pri tomu EU inzistira na provo enju odre enih reformi koje bi

BiH približile tom cilju, za koji se (bar deklarativno) izjašnjavaju sve značajnije političke opcije u ovoj zemlji.

ini nam se potrebnim dotaknuti navedenu problematiku jer je približavanje BiH punopravnom članstvu EU i u NATO neraskidivo povezano i uvjetovano ostvarivanjem visokih standarda ljudskih prava.

3.1. Bosna i Hercegovina parafirala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s EU

Kao jedan od značajnijih događaja u 2007. godini može se izdvojiti parafiranje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH s Europskom unijom (SSP), koje se dogodilo 4. prosinca 2007. godine u Sarajevu.

Naravno, odmah se može uočiti kako je Sporazum parafiran, ali ne i potpisan, što predstavlja bitnu razliku, jer sam čin parafiranja SSP označava po etak stvaranja ugovornih odnosa između BiH i EU.

SSP je dokument od 615 usuglašanih stranica i sadrži proizvodne i trgovinske kvote te, između ostalog, predviđa dinamiku potpune liberalizacije trgovine. U njemu su također definirane reforme i obveze koje BiH mora ispuniti, odnosno provesti u procesu stabilizacije i pridruživanja, kao što su:

- reforma policije sukladno kriterijima EU
- završetak suradnje s Haaškim sudom za ratne zločine²³ (izručenje glavnih kreatora rata u BiH osumnjičenih za ratne zločine)
- reforma javnog RTV servisa i državne administracije.

Navedena tri reformska preduvjeta predstavljaju politička pitanja oko kojih se nacionalne politike tri konstitutivna naroda već duže vrijeme konfrontiraju ostajući na dijametralno različitim stajalištima. Dok za neprovođenje reforme policije i za nesuradnju sa Haaškim tribunalom (ICTY) glavnu odgovornost snose predstavnici Republike Srpske, reformu javnih RTV servisa ne prihvaćaju predstavnici hrvatskog naroda, uz, ini nam se, opravdanu argumentaciju da kao konstitutivni narod uopće ne posjeduju javne medije na hrvatskom jeziku, pa zbog toga ni pravo na vlastitu kulturu, jezik i identitet.

Iz svega je vidljivo da se BiH ustvari ne nalazi ni na početku procesa pridruživanja EU i da se na parafiranje Sporazuma može gledati više kao na formalan čin koji za cilj ima ohrabrivanje BiH na putu ka EU. Koliko je BiH daleko od europskog puta pokazuje itav niz standarda koje Bosna i Hercegovina treba ispuniti do punopravnog članstva u EU. Eventualno potpisivanje SSP bi vladinom i nevladinom sektoru u BiH širom otvorilo vrata korištenju bogatih predpristupnih fondova Europske Unije, vrijednih više stotina milijuna eura.

Potpisivanjem SSP Bosna i Hercegovina bi stekla pravo podnošenja službenog zahtjeva za stjecanje statusa kandidata za članstvo u EU. Stoga se s pravom može reći da je europska budućnost BiH prvenstveno u rukama njenih političara jer od brzine obavljanja reformi ovisi i brzina pridruživanja. Bosni i Hercegovini je pri tome bitno nužno potrebna svesrdna pomoć EU jer procjene govore da je postupak usklađivanja zakonodavstva BiH sa zakonodavstvom EU (tzv. screening) koštati više desetaka milijardi eura, za što posrnulo gospodarstvo BiH zasigurno neće imati dovoljno sredstava. Radi se o otvaranju poglavlja, odnosno usklađivanju zakonodavstva u čak 35 područja - što pretpostavlja donošenje i usklađivanje više

²³ ICTY – International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.

tisu a zakonskih i podzakonskih akata. Od brzine i kakvo e prilagodbe bosansko-hercegova kog državnog i društvenog sustava europskim standardima, ovisit e vrijeme poziva EU u punopravno lanstvo.

U svakom slu aju za o ekivati je da e proces pridruživanja EU donijeti ve u politi ku stabilnost i smanjenje me unacionalnih napetosti, što su osnovni preduvjeti transformacije BiH u civiliziranu demokratsku državu. Stabilizacija BiH je preduvjet stabilizaciji regije, pa i itave Europe, te zbog toga ne predstavlja politi ku zada u samo doma im politi arima.

3.2. U Parlamentarnoj skupštini BiH ratificiran Temeljni ugovor i Dodatni protokol izme u Svete Stolice i Bosne i Hercegovine

Nakon dugotrajnih pregovora, koji su intenzivirani u 2002. godini, tijekom 2006. godine potpisan je Temeljni ugovor izme u Svete Stolice i Bosne i Hercegovine. U razdoblju pregovaranja i nakon njegova potpisivanja postojala su odre ena neopravdana osporavanja ovog me unarodnog ugovora, koja su dolazila od strane drugih Crkava i vjerskih zajednica u BiH i to iz navodnog razloga što bi one njegovim potpisivanjem bile dovedene u navodno neravnopravan položaj u odnosu na položaj Katoli ke crkve u BiH. Zbog navedenih osporavanja, sadržaj prvotnog predloška Temelnog ugovora je mijenjan u više navrata te napokon kao takav usuglašen. Tako je izmijenjena po etna verzija u dijelu u kojemu bi, kao legalni, bili priznati u inci priznanja crkvene ženidbe kao civilnog braka, od ega se kasnije odustalo.

Zbog otpora unutar BiH, za potpisivanje navedenog Ugovora prethodno se ekalo reguliranje pravnog položaja Crkava i vjerskih zajednica kroz zakonodavstvo BiH, što je i u injeno 2004. godine usvajanjem *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*²⁴.

Temeljni ugovor je napokon potpisan 19. travnja 2006. godine, nakon ega je trebao biti upu en u parlamentarnu proceduru ratifikacije.

Me utim, zbog odredbe lanka 10. stavak 3. Temelnog ugovora, u smislu koje je BiH bila dužna u roku od deset godina vratiti Katoli koj crkvi sva nacionalizirana nepokretna dobra ili joj za njih dati pravi nu naknadu, u doma oj javnosti i od strane me unarodne zajednice zapo eli su žestoki pritisci i osporavanja ugovorenih prava. Naknadnim pregovorima, a sve kako bi se otklonili navedeni prigovori, usuglašen je *Dodatni protokol* kojim se precizira:

1. Da e se restitucija nekretnina ili oduzetih dobara bez naknade izvršiti u skladu s budu im zakonom kojim e se urediti problematika restitucije u BiH;
2. Da e se utvr ivanje nepokretnih dobara, koja trebaju biti vra ena, izvršiti putem zajedni kog povjerenstva, sastavljenog od predstavnika obiju strana.
3. U pogledu materija koje zahtijevaju dodatna rješenja tako er e se ustanoviti mješovito povjerenstvo koje e svoje prijedloge izložiti nadležnim vlastima na odobrenje.

Temeljni ugovor i Dodatni protokol su napokon ratificirani u Parlamentarnoj skupštini BiH 23. svibnja 2007. godine, ime su i u formi me unarodnog ugovora potvr ena prava Katoli ke crkve na: pravnu osobnost, slobodno vršenje apostolskog poslanja, slobodu bogoštovlja te na pravo slobodnog djelovanja kroz osnovane institucije, odgojne i karitativne ustanove, i dr.

²⁴ Zakon je objavljen u „Službenom glasniku BiH“, broj 40/04 od 25. kolovoza 2004. godine, a stupio je na snagu 02. rujna 2004. godine. Vidi naše Izvješ e o stanju ljudskih prava u BiH 2004. godine (www.ktabkbih.net).

Odluka oba doma Parlamentarne skupštine BiH o davanju suglasnosti za ratificiranje Osnovnog ugovora izme u Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, te Dodatnog protokola na Osnovni ugovor je nakon ratifikacije objavljena u „*Službenom glasniku BiH – Me unarodni ugovori*“, br. 8/07 od 20. rujna 2007. godine. Razmjena ratifikacijskih instrumenata izvršena je u Vatikanu 25. listopada 2007., ime je Ugovor izme u dva me unarodno-pravna subjekta i formalno stupio na snagu.

Potpisivanjem i stupanjem na snagu ovog me unarodnog ugovora u vršen je i pojačan pravni okvir za djelovanje Katoličke crkve u BiH, što vjernicima katoličke vjere predstavlja i dodatnu garanciju u ostvarivanju prava na slobodan izbor vjere i vjerskog uvjerenja, te i njenog slobodnog ispovijedanja. Me utim, do danas, zbog krize Vlade, nije započela konkretna provedba ovoga Ugovora. Dapače, ve se javno opstruira injenicom da se predlaže zakon o „denacionalizaciji“, a ne „restituciji“, kritikom vjeronauka u odgojnim ustanovama...

Dodatni problem je i duga opstrukcija potpisivanja Ugovora izme u BiH i Srpske pravoslavne crkve.

3.3. Ratificiran Sporazum o izmjeni i pristupanju CEFTA-i²⁵

CEFTA je me unarodna ekonomsko-trgovinska asocijacija koja je osnovana 1992. godine u Krakovu, a prije ulaska u EU članice su joj bile Češka, Slovačka, Maarska, Poljska i Slovenija. Nakon ulaska navedenih država u punopravno članstvo Europske Unije, CEFTA ugovor je izgubio na značaju.

U listopadu 2006. godine *Sporazum o izmjeni i pristupanju CEFTA-i* je parafiralo sedam država članica i Kosovo putem UNMIK-a²⁶. Bosna i Hercegovina je prvotno odbila potpisivanje jer je tražila povoljnije uvjete uvoza-izvoza nekoliko poljoprivrednih proizvoda, u odnosu na one koje ima u dvostranim ugovorima sa Hrvatskom i Srbijom²⁷. Srbija je također prvotno odbila parafiranje traže i povoljnije uvjete za svoju duhansku industriju.

Nakon dodatnih razgovora i usuglašavanja stavova, 19. prosinca 2006. sporazum je potpisalo svih deset zemalja članica, me u kojima i Bosna i Hercegovina.

Parlamentarna skupština BiH je na zasjedanjima Predstavničkog doma iz srpnja, kolovoza i rujna 2007. godine i na 8. sjednici zasjedanja Doma naroda od 24. rujna 2007. godine, dala suglasnost za ratifikaciju Ugovora o izmjeni i pristupanju CEFTA-i 2006²⁸.

U konačnici, na 4. žurnoj sjednici Predsjedništva BiH od 25. rujna 2007. godine, Sporazum o izmjeni i pristupanju CEFTA-i 2006. je sukladno propisanoj ustavnoj proceduri²⁹ ratificiran od strane Predsjedništva, uz suglasnost oba doma Parlamentarne skupštine BiH. Stupanjem na snagu *Sporazuma o izmjeni i pristupanju CEFTA-i*, 22. studenog 2007. godine, BiH je postala jedna od deset država članica zone slobodne trgovine, koja predstavlja tržište od oko 30 milijuna potrošača.

²⁵ CEFTA - Central European Free Trade Association.

²⁶ Članstvo su potpisale: Albanija, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Moldavija i Rumunjska, a u CEFTA zonu slobodne trgovine uključeno je i tržište Kosova u ime kojega je temeljem Rezolucije 1244 Vijeća sigurnosti UN pristupanje potpisala UNMIK (Misija privremene uprave Ujedinjenih naroda na Kosovu).

²⁷ BiH je insistirala na odredbama u smislu kojih bi se s početkom primjene CEFTA sporazuma zadržale postojeće carine od 40 % na uvoz mlijeka, mesa, mliječnih i mesnih proizvoda iz Hrvatske i Srbije.

²⁸ Odluka o davanju suglasnosti za ratificiranje je objavljena u «*Službenom glasniku BiH – Me unarodni ugovori*», br. 9/07 od 27. rujna 2007. godine.

²⁹ Prenesene ovlasti Predsjedništva BiH iz članka V.3.(d) Aneksa IV (Ustava BiH).

Značaj ovog događaja se ogleda u činjenici da je CEFTA zamišljena kao prvi korak u integraciji tržišta zemalja jugoistočne Evrope, a koje bez razlike svoju budućnost vide u Europskoj Uniji. *Sporazum o izmjeni i pristupanju CEFTA-i*, odnosno pristupanje zoni slobodne trgovine ograničenog tipa, u tom smislu predstavlja svojevrsnu pripremu svih zemalja članica za postupke pridruživanja mnogo zahtjevnijoj asocijaciji kao što je Europska Unija.

Ugovorom CEFTA predviđeno je stvaranje zone slobodne trgovine na području jugoistočne Evrope, što podrazumijeva postupno ukidanje carina i trgovinskih barijera do 31. prosinca 2010. godine i nakon toga potpunu liberalizaciju tržišta.

Potpisivanje CEFTA sporazuma predstavlja novi integracijski prodor BiH na putu ka Europskoj Uniji i ulazak u novu razvojnu fazu, posebice u oblasti trgovinske razmjene, što izmeću ostalog otvara mogućnosti poticanja bržeg razvitka privatnog sektora, posebice malih i srednjih poduzeća. Samim tim ovaj sporazum otvara mogućnosti gospodarskog razvitka, lakšeg zapošljavanja osiromašenih građana BiH i popravljivanja njihovog narušenog socijalno-ekonomskog statusa.

3.4. Produžen mandat OHR-a i EUFOR-a

U srpnju 2007. godine dužnost Visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH preuzeo je slovački diplomat Miroslav Lajčak, kojemu je dužnost predao Nijemac Cristian Schwarz-Schilling. Iako je ranije najavljivano da je gosp. Schwarz-Schilling vjerojatno posljednji Visoki predstavnik u BiH, zbog produbljivanja političke i opće društvene krize nije realno očekivati brz odlazak OHR-a iz ove države.

Da u BiH još uvijek nije uspostavljeno stanje pravne sigurnosti za njene građane, jasno ukazuje i činjenica da su na teritoriju ove države još uvijek prisutne mirovne snage Europske Unije.

EUFOR je u prosincu 2004. naslijedio NATO snage u BiH³⁰ koje su tada okončale misiju nakon skoro deset godina od rata. U to vrijeme mirovne snage u BiH su brojale 6.300 vojnika EUFOR-a, dok je njihov broj u 2007. godini oko 2.500 uz snage od 1.000 priključnih vojnika. Navedene brojke ukazuju kako je u BiH ipak postignuta postupna stabilizacija stanja, ali ujedno ne treba smetnuti s uma da izmeću EUFOR-a i NATO snaga na Kosovu (KFOR) egzistira sporazum koji po potrebi omogućava brzo prebacivanje vojnika KFOR-a u Bosnu i Hercegovinu.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih Naroda je u studenom 2007. godine odobrilo jednogodišnje produženje mandata Europskim snagama za stabilizaciju u Bosni i Hercegovini (EUFOR). U rezoluciji, koju je jednoglasno usvojilo svih petnaest članica, kao i u svim ranijim prilikama, Vijeće sigurnosti UN izražava podršku odredbama Daytonskog sporazuma, kojim je prije 12 godina okončan rat u BiH. Ono također odobrava državama članicama da djeluju i u suradnji s NATO-om do daljnjeg zadržavaju glavni štab NATO-a u Bosni i Hercegovini.

Potreba produženja mandata OHR-a i daljnje prisutnosti vojnih snaga NATO-a i EUFORA u BiH jasno ukazuju da se stanje u BiH još uvijek nije stabiliziralo i da, po mjerilima međunarodne zajednice, BiH i dalje predstavlja potencijalno krizno žarište.

³⁰ SFOR su bile jedinice pod zapovjedništvom NATO-a. Usporedbe radi napominjemo kako je u daytonskoj 1995. godini vojni kontingent međunarodnih mirovnih snaga u BiH brojao preko 60.000 vojnika!

Ljudska prava su uvijek i posvuda bila uvjetovana osjećajem sigurnosti građana i njihovom socijalnom napretkom kojih, kako smo vidjeli, u BiH još nema.

3.5. Reforma policije

Protekle 2007. godine su obilježili i pregovori vodećih političkih stranaka u BiH o reformi policije, koju je Europska unija postavila BiH kao jedan od prioriteta za potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine Europskoj uniji.

Pri skoro jednoglasnoj opredijeljenosti za europsku budućnost države, državni i entitetski parlamenti BiH su 5. listopada 2005. godine na elno prihvatili tri principa Europske unije o reformi policije, kojima je jasno definirano u kom pravcu reforma mora ići. Principi se ukratko odnose na slijedeće:

- 1) Sve zakonodavne i izvršne nadležnosti vezane za ustroj policije trebaju biti na državnoj razini,
- 2) Nema miješanja politike u operativni rad policije
- 3) Funkcionalne policijske oblasti moraju biti određene temeljem tehničkih kriterija za policijski rad, a ne po principu etničkih kriterija i etničkih granica.

Bez obzira na deklarativnu suglasnost svih relevantnih parlamentarnih stranaka, nakon mnoštva održanih sastanaka predstavnika vodećih političkih stranaka u BiH, do kraja 2007. godine nije postignut nikakav konkretan sporazum kojim bi bili zadovoljeni kriteriji EU i koji bi kao takav bio pretečen u odgovarajućem zakonu o reformi policije na razini države.

Da se primijetiti da se najvećom zaprekom za postizanje političkog kompromisa o ovom pitanju pokazalo tvrdokorno inzistiranje predstavnika Republike Srpske na opstanku policijskih ovlasti na isključivoj razini entiteta, odnosno na opstanku policije Republike Srpske. Nasuprot takvim političkim poimanjima Europska komisija inzistira na ustrojstvu policije kroz četiri kompaktne regije, neovisno o nacionalnim kriterijima i postojećim teritorijalnim rješenjima.

Ovdje se mora primijetiti da su politički predstavnici Srba, braneći svoje stavove, logično koristili pravnu argumentaciju u smislu koje je reforma policije prikazivana kao još jedno od sužavanja suverenih prava srpskog naroda, a koja proizlaze iz Daytonskog ustava. No, pritom bi također trebalo istaknuti da eksponenti iste politike tu dosljednost i privrženost izvornim rješenjima Daytonskog sporazuma uopće nisu iskazivali prilikom jednostranog nametanja ustavnih reformi iz 2002. godine, kojima su, protivno duhu Daytonskog sporazuma, ojačana konstitutivna prava srpskog naroda u oba entiteta, pri čemu su u isto vrijeme potpuno dekonstituirana druga dva konstitutivna naroda u Republici Srpskoj³¹.

Svesrdno zauzimanje predstavnika RS-a za opstanak njihove entitetske policije, po mišljenju ove Komisije, svakako ne predstavlja zauzimanje za provođenje na elu ustavnosti i zakonitosti, nego predstavlja samo jednu od političkih akcija za ojačavanje jednonacionalnog entiteta, koji je potvrđeno da paradržave dobio u Daytonu i to upravo

³¹ Nametnuta ustavna rješenja iz 2002. godine najviše su pogodila Hrvate, kao najmalobrojniji konstitutivni narod u BiH, jer su oni dekonstituirani i na području Federacije BiH, s obzirom, da im nisu ostavljeni na raspolaganju nikakvi mehanizmi odlučivanja u smislu kojih bi mogli ostvarivati svoja konstitutivna prava. Da ironija bude veća OHR je ustavne promjene 2002. godine pokrenuo i proveo s navodnim ciljem implementacije odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda BiH na cijelom njenom teritoriju, o čemu smo iscrpno pisali u svojim ranijim godišnjim izvješćima (www.ktabkbih.net).

pod pokroviteljstvom velikih sila. Dakle, iako se može konstatirati da reforma policije prema principima Europske unije nije u potpunosti sukladna s daytonskim ustavnim rješenjima, mora tako er konstatirati da je i ve ina dosad provedenih reformi pod dirigentskom palicom OHR-a ili pod pritiskom me unarodne zajednice obavljena na isti na in, pa ak i bez ikakvog obaziranja na nejednakopravan tretman me u konstitutivnim narodima.

Tek kada je neuspješno pokušala ograničiti neopravdano široka prava institucija u Republici Srpskoj, koja je država u državi, me unarodna zajednica je, ini se, napokon shvatila da je štetno i u koliziji s normama ustavnog poretka države silom nametati reformu policije te je, izgleda, napustila ranije esto i bez osvrtnja na na ela jednakopravnosti sva tri naroda³², primjenjivanu praksu nekontroliranog korištenja Borskih ovlasti. Bio bi to znak nade da sve nije u injeno pod pritiskom i prijetnjom političara iz RS-a da e u sluaju nametanja rješenja od strane OHR-a organizirati referendum o odcjepljenju Republike Srpske.

Ipak, pod pritiskom me unarodne zajednice i realnom prijetnjom potpunog gubitka europske perspektive BiH, kao preduvjet parafiranju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU je obavljeno potpisivanje deklaracije o provo enju reforme policije, koju su 28. listopada 2007. godine potpisali predsjednici šest vode ih političkih stranaka u BiH. Potpisnici deklaracije su suglasni u poduzimanju svih radnji potrebnih za proces reforme policije u skladu s principima EU. Vrijeme e pokazati ho e li se i ovaj dokument, kao i mnoštvo drugih, u stvarnosti pokazati kao mrtvo slovo na papiru.

3.6. Presuda Me unarodnog suda pravde u Haagu po tužbi BiH protiv SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore)

Protekla 2007. godina e tako er biti upam ena i po donošenju presude Me unarodnog suda pravde (ICJ³³) u Haagu, u postupku po tužbi Bosne i Hercegovine protiv SR Jugoslavije, pokrenutom još 1993. godine.

Tužbu protiv tadašnje SRJ u ime Republike BiH podigla je ratna Vlada BiH radi kršenja:

- Konvencije o genocidu iz 1948. godine
- kršenja obveza prema narodu i državi BiH koje proizlaze iz Ženevske konvencije iz 1949. godine, njenog dodatnog protokola iz 1977. godine, običajne me unarodnog ratnog prava – uključujući i Haaske regulative zara enih zemalja iz 1907. godine i druga temeljna na ela me unarodnog humanitarnog prava.

Optužnim zahtjevom je tako er ukazivano da je SR Jugoslavija, kao pravni prednik Srbije i Crne Gore, prema građanima BiH prekršila i ve inu odredbi Op e deklaracije o ljudskim pravima³⁴.

Nadalje, Jugoslavija je optužena za povrede obveza iz op egi i običajnog me unarodnog prava, izvršena ubijanja, ranjavanja, silovanja, plja ke, torture (nasilja), otmice, nezakonita hapšenja, protjerivanje i iskorjenjivanje građana BiH, i da je to još uvijek radila³⁵;

³² Naime, korištenjem širokih ovlaštenja me unarodna zajednica je ve donijela mnoštvo novih zakonskih propisa protivnih ustavima BiH i njenih entiteta (kao npr. reforma obrane, poreznog sustava, zakonodavstvo iz oblasti javnog informiranja, obrazovanja i sl.).

³³ ICJ – International Court of Justice.

³⁴ Članke od 1. do 26. i članak 28.

³⁵ Dakle, u vrijeme podnošenja tužbe.

Nadalje, Jugoslavija je optuživana:

- da je tretmanom prema graanima BiH kršila njihovo dostojanstvo, te da je upotrijebila silu i koristila prijetnje silom protiv Bosne i Hercegovine, krše i odredbe Povelje Ujedinjenih Naroda, a također i protivno obvezama općeg i običajnog meunarodnog prava.
- da je Jugoslavija krše i obveze općeg i običajnog meunarodnog prava prekršila suverenitet BiH vojnim napadima protiv BiH i iz zraka i sa zemlje – te da je povredama granice bosansko-hercegovačkog prostora i, na izravani i neizravani način, nastojala prisiliti i zastrašiti Vladu BiH i dr.

Na kraju tužitelji su od Suda tražili da utvrdi obvezu Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) za plaćanje ratnih šteta i reparacija prouzročenih izvršenim kršenjima meunarodnog prava.³⁶

Nakon dugotrajnog postupka, Meunarodni sud pravde (ICJ) je 26. veljače 2007. godine izrekao presudu po kojoj je 1995. godine počinjen genocid samo u dijelu BiH – na području UN zaštitne zone Srebrenica, ali da taj genocid nije izvršila Srbija kao pravni slijednik SR Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore. Predmetnom Presudom, dakle nije uvažena tvrdnja tužitelja da je genocid izvršen na cijelom teritoriju BiH, ali se i navodi, „bez ikakve sumnje“, da je na cijelom teritoriju BiH i u vrijeme rata bilo široko rasprostranjeno sustavno počinjenje zločina.

Iako se u Presudi navodi kako nije dokazano da je SR Jugoslavija počinila genocid, bila suučestnik u genocidu ili da je poticala njegovo izvršenje – ICJ je bez ikakve sumnje također utvrdio da je Beograd pružao značajnu vojnu i financijsku potporu oružanim snagama bosanskih Srba, ali kako, navodno, nije dokazano da su vlasti u Beogradu bile svjesne da će se njihova pomoć iskoristiti za izvršenje genocida.

Meutim ICJ je u svojoj Presudi utvrdio krivnju Srbije što nije učinila dovoljno da bi spriječila i kaznila odgovorne za genocid, čime je prekršila *Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju genocida* iz 1948. godine. Dakle, Srbija je proglašena krivom zbog toga što nije kaznila odgovorne za genocid i što Meunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu (ICTY) nije izručila glavnog optuženog - generala vojske SR Jugoslavije i ujedno glavnog zapovjednika Vojske RS, Ratka Mladića³⁷. Sud je također utvrdio krivnju Srbije ocijenivši da vlasti u Beogradu nisu ništa poduzele kako bi spriječile zločine na području BiH, što ukazuje da je SR Jugoslavije ipak posredno odgovorna za kršenja meunarodnog prava na području teritorija BiH.

³⁶ Prvotna tužba iz 1993. godine sadržavala je devetnaest optužnih točki i mnoštvo alineja u pojedinim točkama. Naknadno je tužba dopunjavanja i mijenjana u više navrata, ali kompletan sadržaj još uvijek nije dostupan široj bosansko-hercegovačkoj javnosti budući da još uvijek ne postoji cjelovit službeni prijevod.

³⁷ Tužiteljstvo ICTY-a je 1996. godine protiv Ratka Mladića podiglo optužnicu zbog kršenja meunarodnih konvencija i odredaba meunarodnog običajnog prava koje je izvršio aktivnim sudjelovanjem u ratnim djelovanjima na području Republike Hrvatske (1991. - 1995. godine) i na području BiH u periodu 1992. – 1995. godine. Ratko Mladić i Radovan Karadžić, uz pokojnog Slobodana Miloševića (preminuo u Haškom zatvoru), su jedni od glavnih aktera rata i počinjenih zločina u BiH, a obojica su još uvijek na slobodi i nedostupni meunarodnom sudu. Zanimljivo je napomenuti da se Ratko Mladić nalazio na platnom popisu optužene države (odnosno u radnom odnosu SRJ) sve do 2002. godine.

U svezi sa Presudom ICJ postavljaju se slijedeća pitanja:

1. Zašto do današnjeg dana ne postoji službeni prijevod Presude koji bi bio dostupan široj javnosti³⁸?
2. Zbog nedostatka odgovarajućeg službenog prijevoda, također ostaje nejasno je li Sud za genocid u Srebrenici utvrdio odgovornost Vojske Republike Srpske ili su odgovornim označeni samo kao „bosanski Srbi“.
3. Nejasno je zašto je i je li ICJ optužnicu za genocid koji je bio u njen i usmjeren protiv nesrpskog stanovništva, u Presudi okarakterizirao kao optužnicu za genocid u njen protiv Bošnjaka-muslimana.
4. Postoji li od samog početka spremnost meunarodne zajednice da se u pravom smislu suoči sa zločinima na području bivše Jugoslavije³⁹?
5. Nerazjašnjenim ostaju i argumenti zbog kojih Sud nije dozvolio izvođenje mnoštva dokaza koji se odnose na odgovornost SR Jugoslavije, a koji su (oni se) korišteni u postupcima protiv Miloševića i drugih, pred Meunarodnim sudom u Haagu za bivšu Jugoslaviju (ICTY), a kojima se ICJ rukovodio prilikom odlučivanja o ovom vrlo značajnom procesnom pitanju.
6. Zašto je u Presudi pitanje naknade ratnih šteta isključivo vezano za odgovornost SRJ za genocid, ali ne i izravno i za odgovornost za počinjenu ratnu štetu SRJ na BiH?
7. Na kraju se postavlja pitanje zašto je postupak morao trajati tako dugo, odnosno etnaest godina?

Navedena Presuda je izazvala žestoke reakcije i podjelu na dvije strane. Reakcije su bile naglašeno žestoke od strane brojnih žrtava srpske agresije. Kao i sve, u ovoj državi Presuda je podijelila bosansko-hercegovačku javnost. Ipak mora se ocijeniti da je javnost Bosne i Hercegovine od samog početka bila podijeljena u svezi s ovim postupkom. Predstavnici Republike Srpske su od početka osporavali tužitelju⁴⁰ valjanost aktivne legitimacije za podizanje navedene tužbe i opstruirali bilo kakvo financiranje ovog projekta iz državnog proračuna. Hrvatska politika⁴¹ se, prema uvjerenju ove Komisije, tijekom navedenog sudskog postupka i suviše držala neodređeno i pasivno. Također se čini da je bošnjačka strana navedeni postupak potpuno neosnovano i također bez valjanog razloga prisvojila isključivo kao svoj projekt, a ne kao projekt države BiH. S pravom se postavlja pitanje zašto je optužnica za genocid na cijelom teritoriju BiH postavljena kao optužnica za genocid „protiv nesrpskog pučanstva (a ne precizne skupine na koju se smjera). S obzirom na ogroman broj kristalno jasnih dokaza o izravnom sudjelovanju Beograda u ratnim djelovanjima u BiH (opoznatih široj javnosti i javno prezentiranih kroz medije),

³⁸ Dapače, iako je uložila znatne napore, ova Komisija nije došla u posjed ni jedne verzije neslužbenog prijevoda Presude.

³⁹ Između ostalog, kontekst ovog pitanja nameće se u korelaciji sa činjenicom da je meunarodna zajednica izravno pregovarala sa Karadžićem i Mladićem, iako je protiv istih osoba već bila podignuta optužnica od strane Tužiteljstva ICTY, ali i, također, u relaciji sa činjenicama da su tzv. vukovarskoj trojci³⁹ zapovjednika JNA ekstremno blagonaklono oproštene sve zapovjedne odgovornosti (iako je pojedinim osumnjičenicima dokazano da su se kao nadležni zapovjednici nalazili na mjestu i u vrijeme ratnog zločina masovne likvidacije na Ovčari). Nasuprot tomu „Oluja“, kao legalna i legitimna akcija Republike Hrvatske za oslobađanje okupiranog teritorija meunarodno priznate i suverene države iz 1995. godine, se prema pojedinim optužnicama Tužiteljstva ICTY-a tretira kao „*udruživanje u zločinu ki pothvat*“.

⁴⁰ Nelegitimna ratna Vlada Republike BiH.

⁴¹ Preko 98% katolika u BiH čine Hrvati.

tako se čini da pravno zastupanje u predmetnoj stvari nije bilo najadekvatnije, jer je, po mišljenju ove Komisije, optužba u predmetnoj stvari doživjela pravi debakl.

Čak je i onome tko je površno pratio zbivanja u ratom zahvaćenim područjima, posve je jasno da je Beograd bio glavni kreator i pokreta svih ratova na području bivše Jugoslavije. Ne žele i dovoditi u sumnju objektivnost i neovisnost Međunarodnog suda pravde (ICJ) i Suda osnovanog za područje bivše Jugoslavije (ICTY), čini se da je na rad sudova, izravno ili neizravno, ipak izvršen utjecaj pojedinih krugova međunarodne politike, i to upravo onih krugova koji su embargom na uvoz oružja pokušali sa uvati Jugoslaviju od raspada, a onemogućiti legitimna prava nesrpskih naroda za ostvarivanje suverenih prava na osamostaljivanje⁴². Tako se čade uoči da u radu dva međunarodna suda (ICJ i ICTY) postoje nepomirljive kontradikcije glede nekih ključnih pitanja, koje nezaobilazno postavljaju pitanje oko objektivnog pristupa međunarodnih sudišta.

Ne ulaze li u detaljniju pravnu analizu Presude, ova Komisija iznosi svoje viđenje. Nepostojanje službenoga prijevoda otvara prostor manipulacijama navedenom Presudom. Naime, svatko iznosi ono što mu odgovara za dnevno političku uporabu. Srbi, bez razlike u Srbiji ili Republici Srpskoj, su se od početka protivili ovako postavljenoj tužbi, i sada tvrde kako je u navedenom postupku dokazano da ne postoji krivnja Srba iz Srbije za genocid i druge ratne zločine u BiH.

Na drugoj strani Bošnjaci isti u potpuno suprotno tvrde i kako je Presudom nesporno utvrđena krivnja Republike Srpske za genocid u Srebrenici, a posebno i Srbije i Crne Gore. Ovo pitanje je izuzetno značajno jer bi njegovo razjašnjenje definitivno potvrdilo ili odbacilo uporno ponavljanu tezu prema kojoj je Republika Srpska nastala na genocidu kao najgorem obliku ratnog zločina.

U najmanju ruku doima se uvidnim pitanje nedostatka odgovarajućeg službenog, pa čak i neslužbenih prijevoda Presude, ali imaju li u vidu da još uvijek ne postoji ni službeni prijevod Aneksa IV Daytonskog mirovnog sporazuma – Ustava BiH, poznavatelja prilika u BiH ne može ništa iznenaditi. O čime je da političkim elitama, nositeljima politike u BiH, međunarodnim i domaćim, nije uistinu važan sadržaj predmetne Presude ICJ, koliko im je ta Presuda važna kao sredstvo manipuliranja i produbljenja jaza između nacionalno polariziranim biračkim tijelom Bosne i Hercegovine.

ZAKLJUČAK

Bez obzira što je stanje ljudskih prava u BiH potpuno nezadovoljavajuće, i što sve institucije države ukazuju na defektnost društvenog sustava, događanja u 2007. godini ipak ukazuju da se BiH "puževom brzinom" kreće putem boljitka, tj. putem prema Euroatlantskim integracijama.

Iz svega je, međutim, jasno vidljivo da se takvim razvitkom bosansko-hercegovačkog društva ne postižu ni minimalni preduvjeti koji bi utjecali na znatnije poboljšanje aktualnoga društvenog položaja građana i naroda u BiH. Dapače, katastrofalno stanje u gospodarstvu ukazuje kako se položaj većine stanovništva još i pogoršava, što se mora ocijeniti više nego alarmantnim.

⁴² Nalazom Badinterove komisije utvrđeno je kako su prava na osamostaljenje i odcjepljene republika bivše Jugoslavije (SFRJ) u suglasnosti s Helsinškim protokolom iz 1975. godine. Temeljem nalaza Badinterove komisije AVNOJ-ske granice republika bivše Jugoslavije naknadno su dobile karakter međunarodno priznatih granica.

Bosna i Hercegovina je još uvijek opterećena tragedijom bliže i dalje prošlosti, koja na neki način sputava povjerenje u njenu budućnost. Brojni zločini iz bliske prošlosti vapiju za zadovoljenjem pravde, a brojne nepravde traže da budu ispravljene. Tek postizanjem jednakopravnosti svih naroda kroz sustavna pravedna politička rješenja i njihova dosljedna primjena u životu, moguće je ostvariti cjelovitu afirmaciju prava naroda i pojedinca kroz demokratske institucije sustava. Dugoročnu stabilnost može osigurati samo decentralizam i demokracija u svim sastavnicama ekonomskog i društvenog života.

Proces izgradnje pravednog društva, u kojemu bi se u punini ostvarivala sva ljudska prava i punina slobode svakog pojedinca, predstavlja dugotrajan i težak put. Nasuprot onima koji iznose mnoštvo kontraargumenata, ipak, ma kako to teško bilo, ostajemo u uvjerenju da je taj jedini ispravan put, ne samo nužno, nego i moguće provesti i u Bosni i Hercegovini.